

Прегледни рад

Тамара С. РАТКОВИЋ*

Универзитет Сингидунум

Факултет за физичку културу и менаџмент у спорту, Београд

ФЕНОМЕНОЛОГИЈА СПОРТА У САВРЕМЕНОМ ДРУШТВУ

Айсџиракџи: Сам феномен спорта је изразито вишезначан, те се њиме можемо бавити с физикално-моторичког становишта, али га истовремено можемо сагледавати и као шири друштвени и хуманистички феномен. Различита дефинисања и приступи спорту имплицирају потребу за увођењем систематске концепције која може да допринесе бољем сагледавању значења и улоге спорта, не само у животу појединца, већ и целог друштва.

Савремени спорт се не односи искључиво на сфере индивидуалних и приватних избора, већ у своју реализацију укључује велики број људи, те има широк друштвено социјални и културни значај. Овај рад истиче да уз помно праћење и анализирање из угла друштвено-хуманистичких наука, спорт захтева и испрпно анализирање са других аспеката; како би могао све више постизати своје аутентичне циљеве и стварати подстицаје свеобухватног развоја, не само сваке индивидуе, већ и промоције читавог друштва. Овакав приступ спортској стварности омогућава вредновање способности, моделовање стилова живота као одговор на нове потребе савременог човека, процену утицаја на лично и колективно понашање те диференцијацију битног од небитног. Досадашња пракса развоја спорта у свету јасно показује да је немогуће замислити живот савременог човека само са економских аспеката. Мултидисциплинарним приступом не искључује се доминантна значај економског аспекта развоја спорта у односу на социјални, културни, здравствени, медицински, еколошки... Наведени ставови усмеравају на нужно укључивање стручњака различитих профила у истраживање развоја самог спорта, али потврђују и тезу да истраживања економских аспеката не могу заобилазити и занемаривати резултате истраживања која полазе са другачијих неекономских позиција.

Кључне речи: спорт, феномен спорта, друштвено-хуманистички феномен, савремено друштво.

* докторанткиња, sandra.irsevic@gmail.com

УВОД

Бројни приступи и различита дефинисања спорта имплицирају потребу увођења научне концепције која би допринела бољем сагледавању значења и улоге спорта у животу појединаца и друштва. Филозофија спорта праћена је дозом оптимизма ка свим процесима који се могу из спорта развити као идеалног етичког модела за једно боље друштво. Овај рад истиче да без обзира што спорт представља вишегодишњу филозофску утопију, зна се да следећи ову утопију према успеху, може да се напредује у изградњи бољих и праведнијих социјалних друштава као и демократичности. Филозофија спорта разматра вредности и етику као главна питања његових подручја истраживања (Parry, 2007).

Ова филозофија има за циљ да тумачи вредности спорта у оквиру општег контекста представљених општом аксиологијом (систем људских вредности и њеног научног истраживања), (McNamee, 1998). Тумачење тих вредности никада не жели бити ограничено на санкционисање дискурса у случају неправилног понашања, непоштовања или кршења правила. Социолошке карактеристике спорта као друштвеног феномена ослањају се на: физичке потребе човека за кретањем, на физичку и енергетску активност; кроз системе друштвених вредности на реализацију индивидуалних резултата код врхунских спортиста; на то да је спорт јавно и друштвено добро које за циљ има чињеницу да игра задовољава емоције; да кроз своје деловање утиче на оне аспекте друштва који се односе на зближавање, а понекада и на раслојавање односно сукобљавање. Људски живот у већини свог времена састоји се од радњи које за последицу имају остваривање постављених циљева. Бити човек, остати жив као човек значи бити активан и креативан *homo creator & homo performer* (*Човек њворац – Човек извођач*). Уколико се и спорт погледа кроз призму деловања, живот чини активним, креативним и аутентичним.

СПОРТ И ДРУШТВО

Концепт спорта представља континуирани процес индивидуалног развоја и трансформације у којем спорт као људска пракса омогућује особи да усклади свој ум, тело и душу и да интегрише свој сопствени идентитет и самосвест унутар друштва и његових чистих вредности, анти-вредности и мешовитих вредности (Isidori, 2015). Досадашњи развој спорта у свету, својом мобилношћу и експанзивношћу раста, својом разноликошћу те брзим, честим и неочекиваним променама, доказује исправност нове и другачије логике у истраживању феномена спорта (Раtkовић, 2019, стр. 9, докторска дисертација).

Многа досадашња истраживања указала су на ефекат који спорт има у друштву кроз привлачење маса и промоцији одређених друштвених норми

и понашања. Спорт се може посматрати и истраживати са кинезиолошког аспекта, затим са аспекта забаве, али и са пословно економског аспекта (Шкаро & Стипетић, 2016). Због великог интересовања који спорт изазива овај рад истиче да је он масовна светска друштвена појава која је постала много више од забаве и такмичења. У рекреативном смислу, спорт друштву даје здраву димензију са смањивањем негативних последица које савремени начин живота носи. Спорт има веома велику вредност за друштво. Спорт појединца или спорт унутар породице директно утиче на ранију социјализацију детета и јачање мултидимензионалног нуклеуса породице, а касније кроз активно бављење и укључивање у разне гране спорта као и кроз такмичења, развија и утврђује морално-етичка начела, даје подршку здравствено физичком статусу те формира подједнако индивидуалну и универзалну матрицу социологије друштва.

“Сјорџ је, социолошки иледано, друшћивена појава са сјецифичним друшћивеним функцијама. Он је израз друшћивених појреба, а по иодразумева његову овисност од друшћива, али и друшћива од сјорџа.” (Бјелајац, 2006)

Поред општих начела научно-истраживачког рада, односно ширења научног сазнања о спорту, у овом раду се истиче и модел иновације спорта као компоненте социјалног друштва. Спорт је пронашао своје место и када се проматра кроз призму културе и политике. Овај рад показује да културолошки може да се гледа на спорт кроз његову примену у свакодневним активностима, начину живота, навикама и комуникацијама једног друштва, али и кроз хуманистички импулс који се у друштву ствара повезивањем људи разних верских, политичких, социјалних и других опредељења. Улога спорта у једном друштву не може само да се огледа кроз призму њега самог, већ кроз утицај и повезаност коју има са осталим подручјима живота-привреде, економије, комуникације и медија, политике. Политика је са друге стране увек имала своје интересе унутар самог спорта, а посебно код политичке елите која је директно или индиректно била укључена у финансирање и улагање у спорт и спортске манифестације потребом за повезивањем са свеобухватним друштвеним и популистичким карактером интегрисаним у спорт. Самим тим спорт може имати велики допринос и улогу у једном друштвеном систему.

Спорт као глобални феномен распрострањен је у целом свету и доступан готово свим друштвеним групама, независно од њихових расних, верских или других уверења. У слабије развијеним земљама рекреативан спорт је мање заступљен због слабије економске моћи становника као и дисперзије занимања популације, док је у богатим, високо индустријализованим земљама заступљен у већој мери. Професионални спорт је карактеристична искачућа веза за сва савремена друштва кроз сублимацију етичких и компетитивних тежњи и принципа.

Кроз векове спорт се развијао подржавајући другачије вредности и циљеве. Од утицаја на образовање у друштву, физичку спремност, жељама и амбицијама за такмичењем и освајањем награде, прављењем спектакла од самих такмичења, хедонизма, развоја свести о друштвеној и националној припадности, приближавање и повезивање народа, нација или раса или раздвајања са друге стране; спорт може много да нам каже о једном друштву, једној нацији.

СПОРТ У ПРОЦЕСУ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ

Сагледавањем социолошких аспеката спорта и упоређивањем са кретањима друштава, тенденцијом промене друштвених матрица уочава се корелација као неминовност. Промене друштвеног окружења утичу на промене у спорту самим тим економски аспекти се преливају у све поре чиниоца друштва, тиме и спорта. Глобализацијом тржишта, глобализацијом економских система неминовно долази и до глобализације спорта и спортског тржишта кога сагледавамо кроз регулативу и интеракцију понуде и потражње спортских производа и услуга. Интернационализација спорта као кретања самог друштва догађа се паралелно са интернационализацијом тржишта, а тиме и трендови тржишта неминовно утичу на кретање и промене у самом спорту. Интернационализацију спорта можемо сагледавати као прелиминарну фазу глобализације где се национална спортска удружења и догађаји проширују на део света кроз одређене дисциплине, а убрзавањем глобализације кроз нова информационо-комуникацијска решења и превазилажењем просторно временских баријера неминовно долази до глобализације спорта.

Глобализација спорта се десила истовремено и кроз интердисциплинарни глобализацију свих фактора савременог друштва. Спорт, у последњих неколико деценија, карактеришу драстичне промене његове базичне функције и природе, његове организације и места у друштву.

Уочавањем покретљивости привреде кроз проток и размену капитала, радне снаге, технологије и културе уочавамо елементе глобализације у спорту и намеће се закључак да логика глобализације потпуно захвата све елементе спорта. Утицај целокупних глобалних, економских и друштвених промена у свету деловало је на све сегменте друштва па тако и на спорт и спортске гране. Спорт је постао и најочљивија грана друштва која је захваћена глобализацијом.

Спорт и спортска индустрија, које кроз економски календоскоп можемо посматрати као грану привреде, подложни су променама и прилагођавањима сходно датом моменту аспирацијама и потребама друштва. Самим тим, спорт индиректно задире у веома широк друштвено привредни простор мењајући се и прилагођавајући се, како се и само друштво мења и адаптира.

Глобално тржиште ствара биполитичку структуру зато што је и сама продукција постала биполитичка. То би значило да национална држава располаже диспозитивима дисциплинарног друштва у организовању функционисања моћи и динамике консензуса, конституирајући истовремено социјалну и продуктивну интеграцију као и одговарајуће моделе држављанстава – док са друге стране, глобално тржиште развија диспозитивне контроле које заузимају све аспекте живота трансформишући их према моделима држављанства и продукције, што користи тоталитарној манипулацији свих врста делатности, животне средине, социјалних и културних односа (Ратковић, 2019: 26).

Савремено глобално окружење, које је обележено динамичким, дисконтинуираним, нелинеарним и неизвесним брзим променама подразумева виталност спорта као отвореног социјалног система искључиво с врхунском реализацијом и ниским трошковима у свим активностима. Како је стварност заправо друштвено конструисана, може се сматрати да не истражује стваран изглед друштвеног света, већ сваки научник посматра стварност онаквом каквом је он види и доживљава. Управо због тога, потребно је бити рефлексиван и појаснити став који се заузима у посматрању неког проблема или модела који представља стварност. На глобалном социолошком подручју и подручју међународних односа, једнако као и у бројним другим подручјима, релевантно је утврдити чињенице за које се сматра да ће значајније утицати на будућа кретања, па у том миљеу покушати, уз одређене симулације, проширити хоризонте и понудити директне и индиректне одговоре (Ратковић, 2019., стр. 1).

С обзиром на чињеницу да се спорт не разликује пуно од друштва којем припада, онда је отребно фокусирати се на истраживање његова “дубљег значења” унутар ширега друштвеног контекста. Тако, социолози критички преиспитују спорт постављајући питања, зашто у неком друштву људи толику пажњу дају стварању врхунских спортиста по принципу “брже, више, јаче”, што нам говори о вредностима система одређенога друштва, како спорт утиче на ширење образаца патријархата, друштвених класа, расе и етничитета, (не)једнакости шанси, фер-плеја, насиља и агресивности.

СПОРТ КАО САСТАВНИ ДЕО ДРУШТВА

На феноменологију савременог спорта не можемо гледати кроз призму индивидуалних и приватних избора јер је он феномен од изузетног друштвеног, културног и привредног значаја. Њиме се баве многе професије и струке, па као такав уз стручан надзор, праћење и тумачење друштвено хуманистичких наука захтева “одважно сучељавање, како би могао све више постизати своје аутентичне циљеве помоћи и потицаја интегралнога раста особа и промовисања друштва” (Ратковић, 2019: 10).

С обзиром на убрзане тенденције начина живота, спортска стварност омогућава генерисање и вредновање начина и стила живота, у зависности од потреба, утицаја и ефекта који оставља на индивидуално и колективно понашање, сагледавање вредног од безвредног. С обзиром на постојање бројних изазова, од којих су многи својствени хуманистичким и друштвеним наукама у целини, намеће се чињеница да се данас научно-аналитички и научно-критички приступ феномену спорта, био он етнолошки, социолошки, историјски или политиколошки, не може адекватно артикулисати само кроз анализу те критику културе и друштва” (Ратковић, 2019).

У савременом друштву спорт постаје предмет интереса разних профила научника. Зато као научно дисциплина интегрише и захтева елаборирање научника многобројних научних дисциплина.

Спорт је једна од темељних друштвених институција, недељив од структуре друштва и институције породице, економије, медија, политике, образовања и религије, као и саставни део свакодневног живота људи широм света (Перасовић & Бартолуци, 2007: 105-119.) Исто тако, спорт је институционализована такмичарска активност јер се темељи на стандардизираним, унапред одређеним правилима, а укључује снажно физичко напрезање или употребу релативно комплексних физичких вештина у којем је учествовање мотивисано комбиновањем личног задовољства и спољних награда (Coakley, 2014).

Спорт уз многе васпитне и афирмативне улоге које има за друштво укључује и друге феномене као што су економско-привредни који утичу на платни биланс и БДП једне земље.

Уколико га посматрамо као шири друштвено хуманистички феномен коју искључиво произлази из параметара који су повезани са спортом и последицама које произлазе из њега, можемо „спорт проматрати кроз спонтаност и препуштање искуству живљења” (Ратковић, 2019: 12.).

„Наука је подељена у многобројне дисциплине, стално стварајући нове ниже дисциплине. Као последица, физичар, биолог, психолог и научник из друштвених наука, затворени су у својим властитим универзумима и тешко је чути и реч из једне чауре у другу. (...) Еволуцијом модерне науке сусрећемо изненађујући феномен. Независно један од другог, у различитим пољима, развили су се слични проблеми и концепције” (Von Bertalanffy, 1968: 13.)

Потреба да посматрамо целину, а не само њене делова, изронила је не само из различитих научних дисциплина, него и на различитим крајевима света, међу ауторима различитих политичких и социјалних оријентација. Комплексан састав по дефиницији садржи „бројне компоненте и међувезе, интеракције и међу зависности, које је тешко описати, разумети, предвидети, руководити, дизајнирати и/или мењати” (Magee & Weck, 2004). Једном када се прихвате и усвоје одређене појаве, више их не сматрамо комплексним.

Схватањем свих тих сложености схватамо и факторе који утичу на здравље организације, као „стање потпуног физичког, менталног и социјалног благостања, а не само одсуство болести и изнемоглости” (Жугај, Шехановић & Цингула, 2004). Системско размишљање је један од начина решавања сложених, комплексних проблема који утичу на нарушавање здравља организације. „Сагледавајући целине учимо како да промовишемо здравље и одрживост система. Тако Сенге истиче занимљивост да речи „здравље” (енгл. health) и целина (енгл. whole) имају исти корен те да је „нездравост данашњег света пропорционална нашој неспособности да га гледамо као целину”. Сличност постоји и у српском језику у истом корену речи „целина” и „исцелити” (оздравити). Да бисмо то учинили, системско размишљање нуди нам језик који започиње реорганизацијом нашег начина размишљања” (Senge, 2009).

Промена начина размишљања од сагледавања појединачних догађаја, ка сагледавању процеса и структура који су део већег система од појединца, али на којег и појединац такође може утицати, те сагледавање својстава система као целине, теоријска је основица системског размишљања. Специфичност системског приступа огледа се управо у томе да је примењив на сваки систем у друштву, у којем нема „специфичних” или „другачијих” подсистема. Видети и моћи препознати разлику, први је корак у стварању знања о предметима и појавама, чиме онда можемо превазићи и њихову специфичност. Кад упознамо ствари и појаве, оне више не изгледају комплексне, хаотичне или само сложене.

ЗАКЉУЧАК

Спорт је од изузетног значаја за сваку земљу и његово друштво, а посебно уколико се посматра са здравственог, културолошког, социолошког и економског аспекта. Он је недељив део друштва и као такав даје велик допринос у индивидуалном развоју сваке особе понаособ, у његовом правилном и здравом начину организовања слободног времена и деловања на здравствене аспекте живота. Делује на физички, друштвени и социјални развој појединца, али и на развој културног плурализма, односно на стварање здраве комуникације између различитих опонената.

Сложени феномени захтевају замршене и диференциране теорије као што се то може видети увидом у филозофску антропологију. Само питање човековог постојања и смисла живота може да нас наводи на то да се и сам људски живот састоји од радњи које имају за циљ постизање особног постигнућа и ангажмана. Спорт као такав и стиче епитет сложеног феномена који у свету институција обликују администрације, делегације, бирократије итд. један од ретких резервата за правилно понашање, личне перформансе и виталност живота.

Активни спорт остао је као истинска акција у свету превладавајућих институција и кодификација. Бити човек, бити жив, значи бити активан и креативан, а то је могуће онда када делује и када се креће (и физички и психички). Спортско деловање не може се делегирати, постићи наменски, претварати се или прикривати. Оно се искључиво постиже личним трудом, одрицањем, посвећеношћу и залагањем. Лични осећај слободе могао би се стећи и материјализовати ако се успешно однесе победа над собом или симболично над противником или природном препреком. Јер, само спортиста који се слободно посвећује напорном режиму тренинга способан је за изванредна постигнућа. Уз принцип економског и социолошког постигнућа постоји барем један социопсихолошки, али и социофилозофски принцип. Према социофилозофском принципу човек је биће постизања, и треба разликовати између слободно изабраних, самомотивисаних постигнућа и тек секундарно мотивисаних или чак истргнутих постигнућа. Феноменолошки и филозофски гледано, врло су различити.

Ова врста начела социјалног филозофског постигнућа треба даље разрађивати јер је далеко од застарелости. Као академска дисциплина, филозофија спорта постоји релативно кратко време, тако да оставља пуно простора за проучавање, али са друге стране филозофски поглед на сам спорт није нов.

Ваља се понадати да ће будућност да донесе преиспитивање базичних појмова спорта, здравља, односа такмичарске и рекреативне димензије, или пак системску интердисциплинарну анализу значења спорта у друштву. Мада, социологија спорта не може да обухвати све, много тога између односа спорта и друштва остаје неистражено и тиме остаје довољан изазов будућим истраживачима за настављањем или преиспитивањем започетог.

ЛИТЕРАТУРА

- Parry, 2007: Parry Jim. Sport, ethos and education. London: Routledge.
- Parry, 2007: Parry Jim. Sport and Spirituality. London: Routledge.
- McNamee, 1998: Mike McNamee. Philosophy and physical education: analysis, epistemology and axiology. England: European Physical Education Review.
- Isidori, 2015: Emanuele Isidori. Philosophy of Sport Education: Main Issues and Methodology. University of Rome, Italy: Physical Culture and Sport. Studies and Research.
- Ratković, 2019: Tamara Ratković. Razvojne mogućnosti sporta kao sastavnice nacionalnoga gospodarstva u međunarodnom poslovnom okruženju. Doktorska disertacija. Zadar: Sveučilište u Zadru.
- Škaro&Stipetić, 2016: Damir Škaro & Vladimir Stipetić. Sport u vremenu globalizacije. Zagreb: Effectus studij financije i pravo – visoko učilište.
- Bjelajac, 2006: Slobodan Bjelajac. Sport i društvo. Split: Redak.
- Perasović&Bartoluci, 2007: Benjamin Perasović & Sunčica Bartoluci. Sociologija sporta u hrvatskom kontekstu. Sociologija i prostor. Split: Nacionalni sociološki kongres.

- Coakley, 2014: Jay Coakley. *Sport in Society: Issues and Controversies*. New York: McGraw-Hill Education.
- Von Bertalanffy, 1968: Ludwig von Bertalanffy. *General System Theory: Foundations, Development, Applications*. New York: George Braziller, Inc.
- Magee&Weck, 2004: Christopher L. Magee & Olivier Ladislas de Weck. *Complex System Classification*. Cambridge: Engineering Systems Division.
- Žugaj, Šehanović&Cingula, 2004: Miroslav Žugaj, Jusuf Šehanović & Marijan Cingula. *Organizacija*. Varaždin: TIVA Tiskara Varaždin i Fakultet organizacije i informatike.
- Senge, 2009: Peter M. Senge. *Peta disciplina: principi i praksa učeće organizacije*. Zagreb: Mozaik knjiga.

Tamara S. RATKOVIĆ

PHENOMENOLOGY OF SPORT IN CONTEMPORARY SOCIETY

SUMMARY

The very phenomenon of sport is extremely ambiguous. We can deal with it from a physical-motor point of view, but at the same time we can see it as a broader social and humanistic phenomenon. Different definitions and approaches to sport imply the need to introduce a systematic concept that can contribute to a better understanding of the meaning and role of sport, not only in the life of an individual, but also in society as a whole.

Modern sport does not refer exclusively to the spheres of individual and private choices but includes a large number of people in its realization and has a wide social and cultural significance. This paper emphasizes that with careful monitoring and analysis from the point of view of social sciences and humanities, sport requires exhaustive analysis, so that it can increasingly achieve its authentic goals and create incentives for comprehensive development, not only of each individual, but also the promotion of society as a whole. This approach to sports reality enables the evaluation of abilities, modeling of lifestyles in response to the new needs of modern man, assessment of the impact on personal and collective behavior, and differentiation of the important from the irrelevant. The current practice of sports development in the world clearly shows that it is impossible to imagine the life of a modern man only from economic aspects. The multidisciplinary approach does not exclude the dominant importance of the economic aspect of sports development in relation to social, cultural, health, medical, environmental... These views point to the necessary involvement of experts of various profiles in research into the development of sport itself, but also confirm the thesis that research and disregard research results from different non-economic positions.

Key words: sport, the phenomenon of sport, the social-humanistic phenomenon, modern society